

JEREMEJ AJPIN
Hattyúdal¹

Reggel a hattyúk kiáltozására ébredt. A madarak a mocsári tóban hangoskodtak. Bár a tó messzebb volt, mégis úgy tűnt neki, hogy a hattyúk közel vannak, mindjárt itt, a házikó megfeketedett falain kívül, olyan tisztán hallatszott a kiabálásuk. Mintha ezüst trombitákat fújnanak, úgy hívogatták. Kedve támadt kimenni, és megnézni őket.

Az ősz is nyugtalanítóan közeledett: szeptember hava meztelenre vetkőztette a fákat, az erdő figyelt, tiszta lett és csengő. Áttetsző volt a levegő és a reggel. Minden könnyű, remegős és légies lett. Semmi sem állt a hangok útjában, semmi nem torzította el őket. Mennyi szomorúság van bennük! Ha jobban odafigyel az ember, mindent kihallhat belőlük: a küszöbön álló ismeretlen, messzi út terhét, az otthoni tó utáni vágyat, a visszatérés reményét, az élet reményét...

A lány feküdt a meleg hálósákban, és a hattyúkat hallgatta. Olyan hosszan és figyelmesen hallgatta őket, hogy már érteni kezdte az ősznek ezt a mélabús zenéjét. Világosan eljutott hozzá a hattyúk hang-játéka. Örömmel töltötte el a gondolat, hogy érti e büszke madarak nyelvét. Előtte még senki sem hallgatta ilyen türelemmel a hattyúk hangját, így aztán senki sem értette őket. Lám csak, ő az első...

Bronzbarnára sült arcán mosoly bujkált. Olyan könnyű mosoly, hogy bármilyen óvatlan nesz, bármilyen idegen hang elriaszthatja. És akkor finom bőre gyorsan kisimult volna – se egy ránc, se egy barázdá, mintha nem is mosolygott volna. Most senki nem merészelte megtörni a tajga csendjét, senki, csak a tavon úszkáló hattyúk. De ők nem zavarták a lányt.

Milyen jó, hogy rábeszélte Gyimát, hogy hozza magával a csendek és a hangok birodalmába! Nem is kívánczik el innen sehova. Így élne itt örökre ebben a füstös, hattyúzenés tajgai házikóban, ezekkel az őszi illatokkal...

Úgy tűnt neki, hogy így is lesz. Mi is zavarhatná meg az álmodozásban?!

Finoman megnyikordult a padlódeszka. Darja nagyanyó kelt fel, töpörödött, de szokatlanul fürge öregasszony. Első dolga volt, hogy begyűjtson a csuvalba,² máris könnyű füst terjengett. Végül az ajtók elárulták, hogy a háziasszony kiment az utcára. Ha ő már felkelt, azt jelenti, hogy fél hét van – órát lehet hozzá állítani. Mindent bekészített előző nap: a nyírkérget gyűjtősnak, fát, vizet, gyufát. Reggel csak egy mozdulat, és egy pillanat alatt életre kel a ház.

Kicsit később nyögdecseelve, sóhajtozva felkel Arhip nagyapó is. Zajosan kikapargatja a pipájából a szutykot, egy dróttal kitisztogatja a pipaszárat. Ezután ráérősen megtömi a pipáját dohánnyal, gyufát sercint – szipákolás hallatszik. Az öreg csendben van. Maga alá húzott lábbal, gyér szakállal, ősz fejét lehorgasztva ül a fekvőpadkán, és pőfékel. Sokáig pipázik – jó tizenöt percig.

A lány most nem látja az öreget, de tudja, hogy ráncos arca mély tűnődésbe merevedett. Félvak szeméit sápadt szemhéjak árnyékolják. Ilyenkor senkit sem lát, senkit sem hall.

Az őszi nap egy sugara az apró ablakon keresztül besüt a házikóba. A hattyúk kiáltozása egyre tompábban hallatszik. Aztán lassanként feloldódik az ébredő napban, és elnémul.

Arhip nagyapó befejezván a pipázást, felébreszti unokáját, Gyimát. Hangja éles, egyáltalán nem öreges:

– Kelj fel, vadász!

– Nem a városban vagy, kelj fel! – ismétli finoman Darja mama is.

– Megszoktam a városban, hogy...

– Elmennek messzire a madarak meg a vadak.

Gyima egy pillanat alatt felébredt, azon nyomban fel is kelt, tudja, hogy nagyapja nem szereti, ha az ágyban lustálkodnak. Enyhén ferdevágású szeme, vékony, szabályos vonású, alvástól kipirult arca megelevenedett. Akkorát nyújtózott, hogy ropogtak az ízületei, aztán a kézmosóhoz indult, közben a nagyapjával csipkelődött:

1 Ez az elbeszélés 1980-ban jelent meg először az Alföld folyóiratban Salamon Ágnes fordításában. Azóta eltelt több mint harminc év. Újbóli lefordítását több dolog is indokolta: egyrészt maga az író is fontosnak tartotta, hogy ezt a korai elbeszélését – kisebb-nagyobb szövegigazításokkal – bevalogassa a 2007-ben megjelent, vadonatúj elbeszéléseit tartalmazó kötetébe; másrészt mert a *Hattyúdal* magában hordozza az ajpini életmű alapopozícióit: a természet és

az ostoba civilizáció, a vidék és a város, a szent és a profán stb. értékellentéit, ugyanakkor megcsillantja annak reményét, hogy a kétféle világfelfogás, értékrend között talán lehetséges egyfajta átjárás; harmadrészt pedig azoknak is legyen elképzelésük a hanti irodalomról és az idén 65 éves Ajpinról, akik 1980 után születtek...

2 csuval: tűzhely, kaminszerű, nyitott tűzterű agyagépítmény, ami nemcsak befűti, de be is világítja az emberi hajlékot.

– Micsoda napfény! Szeretnél vadászni, nagyapó, he?!

Az öreg csak legyintett kiszáradt kézfejével: hagyd, ne beszélj badarságokat, én már mentem eleget. Aztán halkan hozzátette:

– Mit károgasz, mint egy varjú?

– Miért?

– Felébreszted Marinát.

– Egy serény feleség korábban kel az uránál! – jelentette ki Darja nagyanyó.

– Még nem a feleségem – helyesbített hangját lehalkítva az unoka.

– Hát akkor kicsodád?

– A menyasszonyom. Tényleg nem érted?

Feleség vagy menyasszony, egyre megy... – Nagyanyó nem tágitott.

– Elég legyen! – vágott közbe nagyapó. Az unoka és nagyanyó elhallgattak.

– Elég! – ismételte meg nagyapó. – Hagyjátok, hadd aludja ki magát...

– elhallgatott, aztán hozzátette:

– Ha férjhez megy, fáradozhat még eleget.

Darja nagyanyó csodálkozva nézett öregemberére, aztán ravaszul elmosolyodott, és sietni kezdett:

– Miket is beszélek?! Tán nem bírok el egyedül a háztartással? Egész életemben megbirkóztam vele, most meg...

Ezzel véget is ért a beszélgetés. Gyima kiment a házból. Nagyanyó a csuval körül serénykedett. Nagyapó mérgesen szipákolt. Marina kényelmetlenül érezte magát, úgy tett, mintha aludna.

Csend lett a házban. Eltelt egy kis idő. Ajtócsapódás, Gyima jött be. Alig érzékelhetően áradt belőle a harmat, a fenyőtűlevél és az őszi reggel üde illata. Egy siketfajdtollal megcsiklandozta a lány orrát, és suttogva énekelt:

– Ébresztő, Marinuska!

A lány mosolygott, és még csukott szemmel csókot nyomott a férfi borostás állára. Halkan megkérdezte:

– Hallottad a hattyúkat? Nem álmodtál velük?

– Hattyúkat? Miféle hattyúkat?

– A tavon... Kora reggel...

– A-a! De hisz én úgy alszom, akár a mormota!³

– Tudod, Gyima, én alighanem értem őket...

– Te kis álmodozó, csak úgy tűnik – szolt közbe. – Rövidesen beszélgetni is fogsz velük. – A lány elhallgatott. – Na, jól van, kelj fel! – mosolygott Gyima. – Cso-dá-la-tos idő van ma! Nézz csak körül!

Reggeli után Gyima elment vadászni, egész nap rótt a tajgát a kispuskájával. Császármadarakat hozott, néha fajdkakast vagy fajdtyúkot. Egyszer Marina is elment vele a vadászatra. Egy egész fészekalja császármadára bukkantak. A vadász úgy belelendült, hogy még az útítársáról is megfeledkezett. Mire észbe kapott, alig bírta megtalálni. A lány többször nem ment el vele. Most Darja

Felszállott a páva (színes filctoll)

nagymamával tartott, vörösfonyát szedett, meg gombákat, közben fotózott. Növénygyűjteményébe keresett növényeket, különböző bogarakat, rovarokat gyűjtött. Nem ért rá unatkozni.

Arhip nagyapó halászott. Vadászni már nem tudott, de a halászszerszámokkal még elboldogult. Halászat után leült egy fatuskóra a házikó mellett, és pipázgatva nézte a folyót. Nagy néha a halászok motorosai mentek el erre.

A folyón túlról, valahonnan távolról, ahol egy kutatócsoport tartózkodott, helikopterek és repülőgépek bűgása hallatszott. Nagyapó kikapta a szájából a pipát, csontos markába szorította, mint egy varázspalcát, a folyó felé bökött vele, és tompán dörmögte:

– Irt-ják!

Mindig különböző hangsúllyal ejtette ki ezt a szót: fiatalos dühvel, egy megfáradt ember magatehetetlenségével, gyermeki csodálkozással, a határozott válasz reményével. De soha nem közömbösen!

Marina jóságosnak tartotta az öreget. Szeretett a lánnyal beszélgetni: sok történetet tudott a tajgáról, a vadakról, a madarokról. Marina egyszer azt gondolta, hogy az öreg minden látó embernél többet lát. Lehet, hogy az igazságot is jobban látja?!

3 Az eredeti szövegben 'kis burunduk' szerepel. N. K.

Hiszen az ember nem csak a szemére hagyatkozik az életben...

Este a tavon ismét rázendítettek a hattyúk. Hangjuk most távoli volt, és elmosódott. Eltompította a tájat elborító szürke köd. Marina némán hallgatta. Tűnődő tekintete megállapodott a házikó homályos ablaküvegén. Aztán, mintha mély álomból ocsúdna, határozottan kijelentette:

– Látni akarom... a hattyúkat!

Gyima félretüdözte a cigarettafüstöt, és rázkódott a köhögéstől.

„Most mindjárt elkezdi az ábrándozásról vagy az állatkertről – gondolta a lány. – Vagy egyszerűen sajnálja, hogy magával hozott.”

De nagyapó megelőzte az unokáját.

– Igazad van, kislányom, a tajgán már jártál, de a legeslegritkább dolgot nem láttad! – jegyezte meg az öreg nyomatékkal. – Reggel korán felkeltelek benneteket, elmentek megnézni. Itt van a tó a közelben. Ott eszegetnek, pihengetnek a hosszú út előtt.

– És hogy kel át a mocsaras ingoványon? – érdeklődött Gyima.

– Hát úgy, ahogy te! – szakította félbe nagyapó. Mérgesen pöfékelt a pipájával, és hozzátette: – Látszik, hogy téged, va-a-dász, teljesen elrontott a város!

Kora reggel, amikor még a madarak sem merték felébreszteni a tajgát, nagyapó felkeltette az unokáját és Marinát.

– A hattyúk az Északi-öbölben keresik az ennivalót, ott valósággal a partig érnek a vízinövények – magyarázta. – Körbementek a tavon, és egyenesen mellettük fogtok kilyukadni. Reggelenként kijönnek egészen a partig. A tavon át semmit sem látna a mi lánykánk, csak fehér golyókat. Azt sem tudni, hogy hattyú az, vagy tajték.

Áttetsző, harmatos és hideg a reggel. Először átvágtak a fenyvesen, aztán kiértek a mocsárra. Zsombékokon, csúszós pallókon keltek át az ingoványon, rúddal a kezükben.

A fák között átszűrődő nap sugaraiban ezüstösen csillogott a tó víztükre.

– Innen most kúszni kell! – mondta Gyima.

– Miért?

– Hogy ne lássanak meg bennünket.

– A-a...

– Hogy közelebb lopóddzunk hozzájuk...

De Marinát most más nyugtalanította. Összeszorított ajakkal suttogetta:

– Hal-kab-ban...

– Rosszul hallanak.

– Gondolod, hogy nem hallanak meg bennünket?

– Látni viszont nagyon jól látnak.

– Igen?

– Igen, fontos, hogy ne lássanak meg minket.

– De én nem tudok... kúszni ebben a mocsárban.

– Majd a könyöködre támaszkodsz.

– Megpróbálok...

– Jól van, gyerünk.

A szürke mocsári zsombékok közt odakúsztak a legszélső bokrokhoz. Még harminc méter van a vízig – nyílt part ritkás sáscsomókkal.

Marina lélegzetét visszafojtva kilesett a bokor alól: a hattyúcsapat összecsucokott szárnnyal a víz fölött lebegett. Nem úszott, hanem lebegett. Milyen kecsesek, könnyűek és tiszták ezek a madarak! Ennél fehérebbet még soha életében nem látott a lány. A tó hirtelen világos lett, a partok pedig kitárultak a végtelen felé.

A hattyúk eltakarták az egész világot. És ezt a világos végtelent látva elszorult a szíve, mintha kiszakadt volna a helyéből, és édes-nyugtalanul lebegne valahol a mellkasában – már-már ki is ugrik. És akkor te is olyan világos és tiszta leszel, hogy felemelkedsz a végtelen magasba, a fény és a nap birodalmába. És ott elérsz valami olyan, olyan... valami elérhetlent. Talán megállítod a pillanatot, megállítod az idő folyását... Így csak egyszer szorul el a szív az életben.

A hattyúk, a hattyúk meg... Egyesek oldalt úszkáltak feszült figyelemmel, magasba emelt nyakkal, őrizték a csapatot. Egyértelmű, hogy őrködnék. A parthoz mindegyiknél közelebb, fekete csőre tövében piros karimával, hősiesen csillogó szemmel táplálkozott egy hattyú. Fejjel a vízbe merült, mintha fejen állna. És így állt egészen addig, amíg valami finom falatra nem talált. Előbukkant a vízből, kecses, gyámoltalanul vékony nyakát kinyújtva nyelte le a zsákmányt. Aztán behajlította a nyakát, a csőrét közvetlenül a víz fölött mozgatta, mintha kémlelné valamit. Ekkor odaúszott hozzá egy másik hattyú. Bizonyára a párja. Feléje nyújtotta a csőrét, meg akarta csókolni. De a hattyúlány csak rázta büszke fejét: ne zavarj, kérlek, erőt kell gyűjtenem a hosszú út előtt. A hattyúfiú sértődötten lehorgasztotta a fejét, de nem úszott el messzire. A hattyúlány körülnézett, behajlított nyakkal megdermedt egy pillanatra. Aztán megnyugodott, letörölt egy porszemet a szárnyáról, és megint alámerült ennivalóért.

Marina hirtelen észbe kapott, óvatosan elővette a fényképezőgépet, és a hattyúlányra irányította.

Lövés dördült. A lány kezéből kiesett a fényképezőgép.

Vízcsobbanás. Szárnycsapkodás. Mélyről jövő nyögés. A hattyúlány két csapást tett kiterjesztett szárnyakkal, aztán sebesült szárnyát tehetetlenül vonszolva, bánatosan kiáltozva a tó közepe felé iramodott.

A felkelő nap sugaraiban szárnyra kapó hattyúcsapat a tavak és a mocsarak nyugtalan-bánatos dallamát játszó, aranyos-ezüstös hárfává változott. Aztán a madarak valamilyen ködös áramlásban kezdték elveszíteni körvonalait, mintha feloldódtak volna az égben. Csak a trombitáló hangjuk hallatszott tagoltan, világosan. Aztán ebbe a mélabús muzsikába betört valami idegen hang. A férfi zavaros-értetlen hangja:

– Elvégre vadász vagyok... meg kell értened...

És a nő haragos-felháborodott hangja:

– Te... csá... csász... császármadárlovő-bajnok!

A tavon túl a fenyves fésűje bele-beleszúrt a felkelő nap fénygömbjébe. A nap belegabalyodott az ágakba-tüskékbe.

A visszaúton, az ingoványon átkelve a lány szíve már nem dermedt meg, nem zakatolt reszketve a mocsár feneketlen, fekete szája előtt.

Egész napja szinte félálomban telt, egyre csak várt valamit. De erős szél fújt. Az erdő tompán és mélyen dörmögött: elnyelte a tajga minden zaját.

Marina önmagát vigasztalta: a hattyúlány majd meggyógyítja a sebeit, és elrepül. De ezt a hiú reményt elnyomta a kétely: lassan beáll a fagy...

Reggel nyomasztó csendre ébredt a lány. Hirtelen meghallotta a levegő alig hallható susogását a ház közelében álló öreg fenyő tűlevelein. A csendet

váratlan hattyúének törte meg. Teljes erővel trombitált a hattyúcsapat. De ezt a zenét átdöfte egy másik hang. A kétségbeeséssel teli, kilátástalan szomorúság kiáltása. Egy tónussal magasabb volt minden más hangnál. A megsebesített hattyúlány sírt. Mennyi szomorúság, mennyi bánat és mennyi remény volt ebben a sírásban! Ettől az énektől az embert kirázza a hideg.

A lány tenyerével befogta a fülét. De még így is hallotta a hattyúlány dalát. Az utolsót, a búcsúdalt. Minden porcikájával hallotta-érezte, apró lábának talpától egészen a keze karcsú, mozgékony, napbarnított, mattsötét bőrujjai hegyéig. De ennek a dalnak a fájdalma leginkább szűzi, senki által nem csókolt mellében fokozódott elviselhetlenné...

Az ének kíméletlenül utat tört hozzá, messzemesse, ismeretlen országba hívta őt. A házikó hirtelen úszni kezdett, oldalra dőlt, mint egy hajó az erős viharban. A lány kezébe temette a fejét, és úgy összeszorította a szemét, hogy az már fájt.

Este Arhip nagyapó komoran közölte a vadászatról hazatérő meghökkenet unokájával:

– Egy erre járó motoroson. Elutazott Marina, felkérdezkedett egy motorosra, igen!

Sóhajtott, csontos öklében úgy szorította a pipáját, hogy az ujjai egészen elfehéredtek, a folyó felé mutatott vele, és hozzátette:

– Elrepült a mi hattyúlányunk.

Fordította: Nagy Katalin
Lektorálta: Somogyi László

Forgás: Еремей Айпин: *Лебединая песня*. In: Еремей Айпин: *Река в январе*. Санкт-Петербург. 2007: 139–148.

Ajpin, Jeremej (1948) hanti író, a Hód nemzetség tagja az Agan-parti Varjogan faluban (Nyugat-Szibéria, Hanti-Manysi Autonóm Körzet) született ősi vadász-halász családban. Iskolái: Hanti-Manszijszki Pedagógiai Főiskola (1971), Gorkij Irodalmi Főiskola (Moszkva, 1976). Nemcsak tollal, de közéleti emberként is harcolt és harcol a hantikért, illetve a szibériai kis lélekszámú őslakos népekért (2002 óta az autonóm körzet parlamentjének alelnöke; az északi őshonos népek képviselői testületének elnöke stb.).

Fontosabb művei: *В ожидании первого снега* (1979) / *Az első hó várása*; *Я слушаю землю* (1983) / *Hallgatom a földet*; *В тени старого кедра* (1981) / *Az öreg cirbolyafenyő árnyékában*; *Ханты, или Звезда Утренней Зарю* (1990) / *A hantik, avagy a Hajnalesillag* (magyarul is megjelent 2008-ban); *Клятвопреступник* (1995) / *Az esküszegő*; *У господнего очага* (1998) / *A hamvadó tűznél* (magyarul is megjelent 1998-ban); *Остяцкий бунт* (2000) / *Hanti felkelés*; *Божья Матерь в кровавых снегах* (2002) / *Szűzanya a véres havon* (magyarul is megjelent 2003-ban); *Река в январе* (2007) / *Januári folyó*.

További, magyarul is megjelent művei: *Farkasok* (Alföld, 1980/8.), *Hattyúdalt* (uo.), *A tajga mélyén* (Új Auróra 1983/2.), *Ugorföld dalai* (Szovjet Irodalom, 1985/6.), *A föld fájdalma* (Magyar Nemzet, 1986/139.), *Kismadár a fejen* (In.: Nagy Katalin: *Hét határon hallik húros daru hangja*, 1994); *Őszi motívumok: Hol vagy, te, ősz; Ősz a városodban*; *Az én hercegnőm* (Magyar Napló. 2002. január XIV. évf. 1. sz. 33–38.); *Repülés a mélybe*. (In: *Repülés a mélybe*. Hanti, komi, lapp, manysi, mari, udmurt és vepsze novellák. 67–89. Magyar Versmondásért Alapítvány, Budapest, 2006).

Műveit több nyelvre (finnre, észtre, angolra, németre, magyarra, franciára stb.) is lefordították. 2004-ben irodalmi Nobel-díjra is javasolták.